

Уебинар на тема “Конверсия на нищожните сделки – проблеми от съдебната практика”

Лектор: Ивайло Кънев -
д-р по гражданско и семейно право, съдия в Районен съд Айтос
E-mail: kanev_law@abv.bg

24.04.2024 г.

II. Конверсия (“превръщане“) на нищожна сделка

- ❖ Води до запазване на правно действие от нищожната сделка, **особен способ** за запазване на правно действие от друг вид сделка
- ❖ При конверсия действието на нищожната сделка не ще е същото, каквото би било, ако сделката не страдаше от порок, водещ до нищожността ѝ
- ❖ Не е акт на валидиране на нищожната сделка, но позволява „правното нищо“ да се превърне в „юридическо нещо“
- ❖ Няма обща правна уредба по българското право- извлича се от принципите за **автономия на волята** (чл.9 ЗЗД); за **тълкуване на сделките** (чл.20 вр. чл.44 ЗЗД); и този, че нищожността е **тежка санкция** и изключение, която не цели да ограничава гражданския оборот
- ❖ Позната е в съдебната практика – различни хипотези на “превръщане“ на нищожни сделки
- ❖ Не настъпва *ipso iure*, а **само по волята** на страните (не и на трето лице – Р. № 1147 ОТ 22.10.2008 Г. ПО ГР. Д. № 4860/2007 Г., II ГО и Р. № 1168 ОТ 17.12.2008 Г. ПО ГР. Д. № 3511/2007 Г., III Г. О) – целта е да не се натрапват **нежелани правни последици** от страните

1. Предпоставки на конверсията

Следва да са кумулативно дадени в конкретния случай, т.е. липсата на коя да е от тях води до неприложимост на „превръщането“ на нищожната сделка

- **Обективна** – нищожната сделка трябва да съдържа **съществените елементи (съдържание) на друга (валидна) сделка**
 - напр. съгласие относно прехвърляне на една вещ срещу плащане на цена (договор за продажба в предварителен договор); съгласие по повод предоставяне за временно възмездно ползване на вещ срещу заплащане на цена в пари/натура (договор за аренда в наемно съглашение)
- **Субективна** – страните следва **/предполагаемо/ да желаят настъпване на правното действие** на конвертираната сделка , т.е. на нейните последици
 - Предполагаемата воля у страните за ефекта на „превръщането“ на нищожната сделка се извлича **най-често чрез тълкуване на действителната им обща воля по сделката и съобразно преследваната със сделката цел** – напр. целта на едната страна е да ползва определена вещ срещу заплащане на възнаграждение на другата страна (аренда-наем)

- **Не е необходимо на практика, но е напълно възможно /макар и твърде рядко/ да е налице изрично съгласие на страните относно действието на конвертираната сделка, т.е. няма пречка за постигане на такова изрично съгласие (в теорията се приема, че ще е налице нов /втори/ договор между страните наред с нищожната сделка)**
- **Нужно е обосновано да се предположи в конкретния случай, че страните желаят обвързването им в правна връзка по силата на конвертираната сделка, т.е. необходимо е да се направи положителен извод за наличие на такова тяхно желание с оглед конкретните обстоятелства**
- **Ако конверсията не се желае от някоя от страните, то отхвърлянето на ефекта на „превръщането“ следва изрично да се обективира**
- **Съществува виждане в теорията, че страната, която твърди липса на желание за настъпила конверсия, следва да докаже този факт (трябва да установи, че е заявила отказ спрямо другата страна – макар че може да се възрази, че нежеланието на една от страните с ефекта на превръщането представлява отрицателен факт и като такъв страната не носи тежест да го доказва в процеса, но според мен е напълно възможно да се докаже положителният факт на обективирания отказ за конверсия от името на едната страна по сделката спрямо другата страна)**

2. Отправни точки за наличие на конверсия според съдебната практика

- При някои нищожни договори (напр. за аренда на земеделска земя) **индиция за ефекта на “превръщането”** е изразената от страните воля за конверсия чрез конклюдентни действия на страните (след сключването на нищожния договор за аренда взаимно се изпълняват задълженията по него - заплащат се пари за ползването на предадената вещ, насрещната страна приема изпълнението без възражения - Р. № 208/14.12.2017 г. по гр.д.№ 53476/2015 г., III ГО)
- Достатъчно е към момента на сключване на нищожния договор страните да са се съгласили относно обема от права и задължения, характеризиращи конвертираната сделка като такава от съответния вид, като изрично се приема, че **при конверсия не се касае за нов договор**, за да е необходимо и двете страни да изразят допълнително съгласие за настъпването на ефекта (Р. № 316 от 23.01.2014 г. на ВКС по гр. д. № 2371/2013 г., III ГО)
- Правните последици на конвертираната сделка следва да са **съвместими с намерението на страните и да са целени от тях**, за да се приложи „превръщането“ (ТР № 2/20.07.2017г.-ОСГТК-ВКС)

- **При продажба на реална част от апартамент, която не може да се обособи като самостоятелна при спазване на изискванията на устройствения закон, но при тълкуване на волята на страните по договора може да се извлече, че те са съгласни предметът на сделката да е съответната идеална част от имота, е мислима конверсия /Определение № 84 от 25.02.2020 г. по гр. д. № 3073/2019 г. на ВКС, II ГО/. В случая от момента на извършване на сделката до отнасяне на правен спор във връзка с нея до съда страните-приобретатели на реални части от процесния апартамент не са поискали прогласяване нищожността на договорите за продажба и връщане на продажните цени, а сами са предприели действия за разрешаване на възникналия технически проблем чрез споразумение и технически преустройства, имащи за цел самостоятелното, независимото ползване на двете части от апартамента, което сочи на наличието на воля и у двете страни в спора за запазване на вещнопрехвърлителния ефект на сделките;**

- Страните не са поискали нищожността на сделката поради правна невъзможност за обособяване на два отделни апартамента, както към 1956 г., така и към настоящия момент. Освен това приобретателите на двете части от процесния апартамент не са поискали прогласяване нищожността на прехвърлителните договори. Напротив, праводателят на ищцата е ползвал придобитата част от апартамента в продължение на 46 години, а ответницата, както и нейните праводателка и правоприемник, са търпели това ползване. Наличието на воля за уреждане на отношенията е изразена в подписаното между двете страни споразумение - Определение № 4236 от 21.12.2023 г. по гр. д. № 2201/2023 г. на ВКС, I ГО/
- Конверсия /във вещното право/ е мислима в случаите, при които сделката има за предмет реална част от недвижим имот, която не може да се обособи като самостоятелна при спазване на изискванията на устройствения закон, но при тълкуване на волята на страните по договора може да се извлече, че те са съгласни предметът на сделката да е съответната идеална част от имота /Р. № 215 от 04.11.2016 г. по гр. д. № 1543 / 2014 г. на ВКС, I ГО/

3. Приложно поле на конверсията

- Не е твърде голямо, но през годините се разширява от съдебната практика
- Конверсията се прилага най-често в случаите на нищожни сделки по чл. 26, ал.2, пр. 3 ЗЗД (липса на предписаната от закона форма)
- Намира приложение **по-рядко** и при нищожните сделки по чл. 26, ал.1, пр. 1 ЗЗД (поради противоречие със закона) или поради невъзможен предмет /чл. 26, ал.2, пр.1 ЗЗД/
- **Не се проявява винаги и по принцип** при една нищожна сделка, а само ако са налице предпоставките за конверсия
- “Конвертируемостта“ на сделката поначало е **абстрактно дадена** /потенциално е възможна на практика, ако са налице условията за това/, освен ако не е налице изрично законово правило (чл. 17, ал.2 ЗН - Общо завещателно разпореждане, направено под краен срок, се смята за завет на плодоползуване върху цялото наследство или върху съответния дял; началният срок се смята за неписан)
- ❑ *Конверсията не следва да се допуска:*
 - ✓ *при унищожяемите сделки – те се потвърждават по чл.35 ЗЗД*
 - ✓ *страната (страните) не я желаят*

4. Отделни случаи на конверсия на нищожни сделки

4.1. Нищожен договор за покупко-продажба по чл. 26, ал. 2, пр. 3 ЗЗД вр. чл.18 ЗЗД в предварителен договор по чл. 19 ЗЗД

- ❖ Класическа хипотеза, една от най-често приложимите в практиката
- ❖ Обилна съдебна практика по въпроса (Р. № 631 ОТ 14.04.1961 Г. ПО ГР. Д. № 973/1961 Г., IV ГО на ВС, Р. № 1628 от 15.06.1957 г., IV ГО на ВС, Р. № 1372 ОТ 22.09.1962 Г. ПО ГР. Д. № 1061/62 Г., I ГО на ВС, ТР № 94-1970-ОСГК на ВС); В по-новата юриспруденция също се прилага този вид конверсия (Р. 66 от 19.06.2012 г. на ВКС по гр. д. № 19/2011 г., IV ГО на ВКС, Опр. № 1191 от 4.11.2011 г. на ВКС по гр. д. № 625/2011 г., III ГО на ВКС, Р. 316 от 23.01.2014 г. на ВКС по гр. д. № 2371/2013 г., III ГО)
- ❖ Има важно практическо приложение с оглед възможността да се упражни субективното потестативно право по чл. 19, ал. 3 ЗЗД въз основа на конвертираното предварително съглашение, както и да се запазят други договорни клаузи между страните

4.2. Нищожен договор за аренда на земеделска земя по чл. 26, ал. 2, пр. 3 ЗЗД вр. чл.3, ал.1 ЗАЗ в договор за наем на същия обект

- Видът на съглашението се определя не от даденото му от страните наименование, а **от съдържанието му съобразно материалния закон** (опр.№386 от 23.03.2012 г. на ВКС по гр. д. № 77/2012 г., IV ГО на ВКС) – преценяват се съдържание, права и задължения по сделката, предмет, срок.
- **Противоречива съдебна практика доскоро с оглед възможността земеделската земя да бъде обект на договор за наем, както и относно конвертирането на нищожен договор за аренда (поради липса на форма) в договор за наем – от една страна Р.№ 145-2010-II ТО и Р.№222-2011-II ТО на ВКС, че не може; от друга – (Р.№703-2011-IV ГО и Р.№541-2012-IV ГО на ВКС), допускащи конверсията; междинно становище – Р.№59-2009-I ТО на ВКС**
- Широко практическо приложение в оборота – приемането на едната съдебна практика водеше до регулиране на отношения между страните **по извъндоговорен път** (неоснователно обогатяване), а другото позволява уреждане **съобразно конвертираната сделка, т.е. на договорно основание**

- **Задължителните постановления, дадени т. 2 и т. 3 от ТР № 2/20.07.2017 г.- ОСГТК на ВКС**
- ✓ договорът за наем с предмет отдаване за възмездно ползване на земеделска земя, към който са приложими разпоредбите на ЗЗД, е **действителен**, независимо от наличието на специална законова регламентация относно реда и начина на отдаване за възмездно ползване на обекти, посочени в чл. 1, ал. 3 от специалния ЗАЗ;
- ✓ сключеният не в предвидената в ЗАЗ форма договор за възмездно ползване на земеделска земя, се **конвертира в действителен договор за наем**, ако са налице предпоставките за конверсията /трябва да се преценяват за всеки отделен случай поначало/
- Изрична **нормативна уредба през 2018 г. в ЗСПЗЗ /след ТР/ – чл. 4а и чл. 4б ЗСПЗЗ**, допускащи възможността съглашението за наем да има за предмет земеделска земя, като се предвиди и форма за сключване на договора, когато същият е със срок по-дълъг от една година - писмена форма с нотариално удостоверяване на подписите на страните, извършени едновременно (идентична с тази по чл. 3, ал.1 ЗАЗ за арендния договор)

Предпоставки за прилагане на конверсията в областта на арендата в земеделието според съдебната практика /Р. № 208/14.12.2017 г. по гр.д.№ 53476/2015 г. на ВКС, III ГО на ВКС/

- ☐ Постановено по въпросите дали договор за аренда, който не е сключен в нужната форма с нотариална заверка на подписите, се конвертира в договор за наем, когато **страните след подписване на договора изпълняват поетите по него задължения и необходимо ли е изрично посочване на настъпването на конверсията в петитума на ИМ, за да бъде конверсията разгледана от съда**
- ☐ Прие се, че действията на страните по изпълнение на правата и задълженията, произтичащи от конвертираната сделка (от наемния договор) **представяват израз на съгласие на страните с конверсията на нищожна сделка за аренда**
- ☐ Съставът на ВКС приема, че страната, която предявява искове за защита на свои права по конвертираната сделка, е длъжна **само да посочи фактите, от които според нея произтичат тези права** (чл.127, ал.1, т.4 ГПК), както и че процесуално задължение на съда е да даде правна квалификация на тези факти (чл.7 ГПК), вкл. да прецени нищожността на договора поради липса на форма и конвертирането му в друг договор по съгласие на страните, изразено с конклюдентни действия

- ☐ В цитираното решение се отбелязва, че не е необходимо ищецът да посочва изрично конверсията нито в петитума, нито в обстоятелствената част на ИМ; не е нужно ищецът да предявява главни искове, основани на нищожната сделка и евентуални искове, основани на конверсията
- ☐ Приема се, че съдът е длъжен да се произнесе по правната квалификация на исковете и ако претенциите са основателни поради осъществила се конверсия, той е длъжен да ги уважи, посочвайки приложимата правна норма;
- ☐ Относно задължението на съда по преценка дали една нищожна сделка не съдържа в себе си друга валидна сделка е постановено Р. № 50015 от 29.02.2024 г. по гр. д. № 1545/2022 г. на ВКС, II ГО. В него е разгледан въпросът за частите на съделителите в производство по делба, който според този състав е въпрос на правилно приложение на закона, сочейки, че съдът е длъжен да го изследва служебно и да определи действителните им права в съсобствеността въз основа на данните, съдържащи се в събраните по делото доказателства и според предписанията на приложимата правна норма (позовавайки се на Р.№ 621/13.07.2011 г. по гр.д.№ 1195/2009 г., I ГО и Р. № 190/19.10.2015 г. по гр.д.№ 3054/2015 г., I ГО)

- ☐ В случая въззивният съд е разгледал евентуално заявено от страните придобивно основание-давностно владение, **без да е изчерпал преценката си за конвертиране на трите сделки, с които праводателят /Б. Ч./ се е разпоредил с реални части от имота си, като такива за разпореждане с ид.части, която преценка е бил длъжен да направи, независимо дали страните са се позовали изрично на правна конверсия на сделките (а в случая някои от страните изрично са се позовали с ИМ и с ОИМ на правна конверсия на трите сделки).** Установените по делото факти сочат на недвусмислено изявена воля от приобретателите по тези три сделки (а и на последващите приобретатели от тях), да запазят последиците от придобитите от тях по силата на правните сделки права върху имота. Дадените от практиката на ВКС разрешения по въпроса за правната конверсия, съотнесени към настоящия случай, и установените по делото факти, водят до извод, че разгледани в тяхната съвкупност, поведението на приобретателите /М. В., А. Я. и Д. С./, а и това на прехвърлителя /Ч./, **сочат на желание да се запази вещно-прехвърлителното действие на сделките, и след като с тях не е било възможно да бъдат прехвърлени реални части от имота на Ч., то са били прехвърлени идеални части, съответстващи на съотношението между продадените реални части и площта на имота, посочени в трите нотариални акта при съответни квоти за съделителите**

Недопустимост конверсията да се прилага служебно от съда, т.е. без да има позоваване на нея или съгласие от страните (Р. № 50010 от 15.02.2023 г. по гр. д. № 1717/2022 г. на ВКС, IV ГО, касаещо, правен спор при който е допусната конверсия на договор за поръчка, чиято соленелна форма по чл.292, ал.3 ЗЗД е изпълнена по-късно от момента на подписването му в предварителен договор за продажба на имота, придобит от доверениците преди извършване нот.заверка по чл.292, ал.3 ЗЗД на договора за поръчка)

- ☐ Правният въпрос, обосновал допустимостта на касационното обжалване е относно възможността въззивния съд да извърши конверсия на един договор в друг, без на това да има позоваване от страна по делото, без да е изразено съгласие от страните по договора да се извърши конверсия и поради тази причина и същото да не е отразено в доклада по делото, както от първата инстанция, така и от въззивната
- ✓ Съставът на ВКС приема в решението, че за да е налице конверсия, страните следва да са направили волеизявления, от които да е видно по несъмнен начин, че желаят настъпването на последиците на конвертираната сделка
- ✓ Необходимо е съгласие за новото действие на сделката, поради което не следва да се приеме, че конверсията настъпва по право, още по-малко че се прилага служебно от съда

- ✓ В случай, че страните са изявили съгласие за конвертирането на недействителната сделка в друга, това следва да бъде отразено в доклада на съда със съответните указания относно доказателствена тежест във връзка с последиците от конвертираната сделка и необходимите за доказване факти и обстоятелства. *Според мен е проблем на практика да е налице изрично съгласие на страните за ефекта конверсията, т.е. в редица случаи няма да е налице изрично обективизирано съгласие на страните относно превръщането, най-вече ако едната страна е недобросъвестна, целяйки да се "отвърже" от облигационната връзка между страните, произтичаща от договор*
- ✓ В решението се приема, че съдът **не разполага с правомощия да прилага конверсия по отношение на недействителен договор служебно**, без да е налице от една страна съгласие на страните по договора за това, от друга страна, без това да се твърди от страните по делото в хода на процеса, с оглед осъществената от страните процесуална защита, т.е. без в ИМ или в хода на делото да е налице позоваване на конверсията от ищеца и твърдения, че претенцията му срещу ответника произтича от конвертираната сделка, респ. неизпълнението ѝ, т.е. **недопустимо е съдът ex officio да прилага превръщането на нищожната сделка в друг вид валидна такава**

- ❑ Макар да е налице позоваване на конверсията във ВЗЖ на една от страните, при липса на съгласие от другата страна по договора, то това **представляват твърдения и навеждане на ново основание, извън заявеното в ИМ**, обусловило извод за състава на ВКС да **обезсили въззивното решение**, т.к. подлустоящата инстанция е разгледала непредявени искове без да посочи на какво основание присъжда сумите по нищожен договор на договорно основание, прилагайки служебно фигурата на конверсията
- ❑ Съставът на ВКС е върнал делото за разглеждане от друг състав на въззивната инстанция, **указвайки при новото разглеждане на делото съдът да се произнесе по действителността на договора за поръчка, дължи ли се при недействителен договор неустойка** във връзка с неизпълнение на отчетна сделка и на какво основание следва да се дължи **даденото по недействителен договор**
- ❑ Новият състав на въззивната инстанция е потвърдил решението на районния съд, **с което са били отхвърлени предявените искове по чл. 280, чл. 92 и чл. 86 ЗЗД** за осъждане на ответниците да му заплатят солидарно главница, представляваща неизпълнено задължение по договор за мандат с нотариална заверка на подписите от 09.02.2004 г., ведно с лихва за забава върху главницата за исковия период, както и неустойка по договора за мандат, ведно със законната лихва върха тази сума, което решение не е все още окончателно

- ❑ Посочената противоречива практика на ВКС, касаеща приложение на конверсията на нищожна сделка може да доведе до ново тълкувателно дело, респ. нуждата от постановяване на последващо ТР
- ❑ Спорно е дали е нужно да е налице позоваване на конверсията от заинтересованата страна в процеса /колизия между основни принципи в гражданския процес – за диспозитивното начало и за служебното начало/
- ❑ ТР №1/27.04.2022Г. - Съдът е длъжен да се произнесе **в мотивите на решението по нищожността на правни сделки** или на отделни клаузи от тях, които са от значение за решаване на правния спор, **без да е направено възражение от заинтересованата страна, само ако нищожността произтича пряко от сделката или от събраните по делото доказателства**
- ❑ Когато разрешава спор за собственост /в случая е предявен ревандикационен иск по чл. 108 ЗС/, съдът може да се позове на **правната конверсия, ако това е необходимо за изясняване на обема на правата на страните върху спорния имот, т.е. и без позоваване от ищеца** /Определение № 4236 от 21.12.2023 г. по гр. д. № 2201/2023 г. на ВКС, I ГО/
- ❑ Доводи във връзка с функцията на записа на заповед като доказателство относно датата на предаване и факта на предаване на сумата по обезпечения с него договор за заем, както и дали се конвертира в разписка за получаване на сумата по ефекта, не са били наведени от страните, поради което за съда не е съществувало съответно задължение да се произнася по тези въпроси /Определение № 369 от 06.06.2017 г. по т. д. № 2464/2016 г. на ВКС, II ТО/

- ❑ Противоречиво разрешавани правни въпроси по чл. 292 ГПК е налице, когато в различни съдебни актове на ВКС, постановени по реда на ГПК от 2007 г., се съдържат **различни и взаимно изключващи се разрешения на идентичен правен въпрос, по който е било допуснато касационно обжалване**, независимо от това дали този въпрос се обхваща от обективните предели на СПН /т. 1 от ТР № 2/28.09.2011г.-ОСГТК на ВКС, като според същото противоречиво разрешаване на въпроси по смисъла на чл. 292 ГПК е налице, когато в поне две решения по чл. 290, определения по чл. 274, ал. 3 ГПК или между решение по чл. 290 и определение по чл. 274, ал. 3 ГПК, **един и същ материалноправен или процесуалноправен въпрос е разрешен по различен начин**
- ❑ Според т. 1 от ТР № 8/07.05.2014г.-ОСГТК на ВКС при образувано тълк.дело пред ВКС по обуславящ правен въпрос производството по висящо дело **може да се спира само от ВКС на осн. чл. 292 ГПК**, а не и във въззивната и първата инстанция. При противоречива практика на ВКС, формирана по реда на чл. 290 ГПК, съдилищата в първа и във въззивна инстанция са свободни да **споделят разбирането, което отговаря на вътрешното им убеждение** съобразно чл. 12 ГПК, като не могат да спират висящото пред тях дело по чл. 292 ГПК.

4.3. Конверсия на нищожен трудов договор по чл. 26, ал.2, пр.3 ЗЗД вр, чл. 62, ал.1 КТ в друго неформално съглашение

- ☐ Писмената форма на трудовия договор е такава за **валидност на сделката** (р.№612-2011-IV ГО; р.№467-2014-IV ГО).
- ☐ При липсата на писмена форма е възможно **конвертирането му в друго неформално съглашение** (р.№21-2012-III ГО, Р.№142-2018-IV ГО). За съществуването на трудовия договор са без значение косвените прояви, свързани с изпълнението на договора - регистрацията в ТД на НАП, допускането до възложената работа и др. - Р. № 1393/11.07.1994 г. по гр. д. № 1393/93 г. на III ГО
- ☐ р. № 907-2011-I ГО на ВКС отговоря на въпроса за правното основание на иск за парично вземане, претендирано като възнаграждение за положен труд, при **въведени още в ИМ твърдения, че не е сключен трудов договор**
- ✓ Според състава на ВКС макар да не е било доказано наличието на трудово правоотношение, това **не води автоматично до неоснователност на иска** за заплащане на труд, положен от ищеца при ответника
- ✓ спорът за заплащане на сумата следва да се разгледа като такъв за парично вземане, произхождащо от облигационно правоотношение с източник **ненаименуван граждански договор** между страните /практически трудности – най-вече за съдържанието на сделката/: но може да конвертира в договор **за изработка между страните**

- ✓ Трайна е практиката на съдилищата, че определянето на правната квалификация на иска е **дейност на съда по приложение на закона**, като направената квалификация в ИМ не обвързва съда (р. № 482-1987-IV ГО на ВС, р. № 64-1985-II ГО на ВС, р. № 2224-1984-II ГО на ВС)
- ✓ Предявените осъдителни иски за възнаграждение по нищожен трудов договор ще са **неоснователни**, такива ще са и претенциите на работника по чл. 344, ал.1, т.1-3 КТ, т.к. ще липсва валидно трудово съглашение поради липса на форма за действителност на сделката
- ✓ Във всеки **конкретен случай** следва да се преценява дали са налице предпоставките за конверсията на нищожния трудов договор в друг вид неформален договор
- ✓ При **положителен извод за настъпило „превръщане“** на нищожната сделка, както и **при доказано изпълнение от ищеца по сделката (извършил е уговорената работа, установяване на който факт е допустимо и със свид.показания) и липса на заплащане от „работодателя“ на възнаграждение**, паричната престация може да се претендира въз основа на друго неформално съглашение (договор за изработка), а ответникът следва да бъде осъден да заплати съобразно действително положения труд от страна на ищеца, като съдът може да приложи чл.162 ГПК /р. № 907-2011-I ГО на ВКС/

4.4. Конверсия на нищожен договор за кредит в паричен заем по ЗЗД

- Изключителните банкови сделки, извършени от лице без лиценз, са нищожни **на основание чл. 26, ал. 1, пр. 1 ЗЗД** във връзка с нарушената забрана на чл. 2, ал. 5 ЗКИ (предвиждащ изискване за лицензия при извършване на банкова дейност), т.е. без необходимо разрешение за това - **р. № 171-2017-IV ГО на ВКС, р. № 192-2017-IV ГО на ВКС**
- **ТР №1/15.03.2024Г., ОСНК на ВКС** - Предоставянето по занятие на заеми/кредити със средства, които не са набрани чрез публично привличане на влогове или други възстановими средства, **не представлява банкова дейност** и нейното осъществяване без разрешение **не осъществява състава на престъплението по чл. 252, ал. 1 НК**. Нарушавайки установените правила за извършване на съответни сделки по занятие при регистрационен или общ режим, лицето осъществява административно нарушение, което се санкционира по реда на чл. 152 и сл. от ЗКИ.

- При нищожност на договора за кредит (напр. понеже ФЛ не може да го предоставя; банката е изгубила лиценза си), ако парите са предоставени на заемателя, сделката се **конвертира в договор за заем** за потребление по ЗЗД при идентични условия, ако са налице предпоставките за превръщането
- ✓ Следва да се преценяват в конкретния случай дали са налице предпоставките за подобно “превръщане“ на сделката (вкл. обстоятелството по **предоставяне на парите на кредитополучателя и усвояването им от последния, както и факта, че след сключване на договора заемателят изпълнява задълженията си към кредитора**, връщайки му част от дължимите вноски по погасителния план)
- ✓ Този вид превръщане не се прилага при договора за потребителски кредит, т.к. последиците от недействителност на сделката се уреждат съгласно чл. 23 ЗПК - Когато договорът за потребителски кредит е обявен за недействителен, потребителят връща само чистата стойност на кредита, но не дължи лихва или други разходи по кредита

Последици от този вид конверсия на нищожната сделка:

- ✓ Следва да се запазят **обезпечителните сделки**, т.е. **обезпеченията** по кредита, дадени от длъжника или от трето лице
- ✓ Запазва се действието на **клаузите, касаещи дължимостта на главница, лихви, неустойки, такси и др.** на основание заемно правоотношение, валидно обвързващо страните
- ✓ **Подлежи ли на разваляне конвертираната сделка при неизпълнение?** По-скоро не, т.к. е налице едностранен договор за заем, а правилата на чл. 87 ЗЗД се прилагат само за двустранните съглашения; Съответно предявен иск по чл. 55, ал. 1, пр.3 ЗЗД на кредитора за **връщане на дадено на отпаднало основание** ще е неоснователен, т.к. е **невъзможно същинско разваляне на договора**
- ✓ **Искът по чл. 55, ал.1, пр.1 ЗЗД за връщане на дадено по нищожния договор за кредит също ще подлежи на отхвърляне, т.к. конвертираната сделка ще обвързва валидно страните**
- ✓ **Защитата на кредитора-заемодател следва да е по реда на реалното изпълнение на задължението на заемателя, т.е. осъдителната претенция следва да се основава на правното действие на конвертираната сделка за заем (чл. 79, ал.1 ЗЗД), позволяваща му да търси главница и акцесорни вземания (неустойка, лихви)**

4.4. “Конверсия” на нищожен договор за наем в договор за заем за послужване

- ❑ Липсата на включена от страните клауза в сключен договор за наем относно дължимата цена за ползването на вещта по принцип **не влече нищожността на договора за наем** при установено предаване /предоставяне/ на вещта за временно ползване за определен срок от едната страна на другата
- В практиката се приема, че с оглед съдържанието на съглашението **страните са се съгласили заемателят да ползва безвъзмездно вещта**, изявявайки воля да бъдат обвързани и без липсващата уговорка за цената /за подобен казус вж. опр. № 464 от 22.07.2022 г. по т. д. № 1098/2021 г. на ВКС, II ТО/
- Поначало видът на едно съглашение се определя не от даденото му от страните наименование, а от съдържанието му съобразно материалния закон
- При определяне вида на договора следва да се вземе под внимание не само неговото наименование, а най-вече – **съдържанието на съглашението, уговорените права и задължения на съконтрагентите по него, а също и естеството и видът на неговия предмет**

- ❑ **Последици от квалифицирането на договора за наем в договор за заем за послужване**
- ✓ При наличие на заемно съглашение за послужване **направените от ползвателя /заемателя/ разходи /напр. при ползване на л.а. МПС разходи за гориво, ремонти, поправки и други такива, свързани с ползването на вещта/ ще са за сметка на ползвателя при наличие на подобна уговорка в сделката и на осн. чл. 245 ЗЗД, т.к. заемателят следва да понася обикновените разноски за **поддържането, запазването и използването на вещта****
- ✓ При наличие на валидна сделка /в случая на договор за заем за послужване/, обвързваща страните по нея, **претенцията на заемателя към заемотателя за неоснователно обогатяване /чл.59 ЗЗД/ във връзка с извършване на горепосочените разходи за ремонт на вещта в полза на трето лице ще е неоснователна, т.к. ще е налице договорно основание между страните, въз основа на което следва да се уредят отношенията им**
- ✓ **Сделката няма да подлежи на разваляне, т.к. договорът за заем за послужване е едностранен, а правилата на чл. 87 ЗЗД се прилагат за двустранните съглашения /договори/**

4.5. Конверсия на нищожен договор за влог в публичен склад по чл. 573 и сл. ТЗ поради липса на писмена форма за действителността му в съглашение за обикновен влог по чл.250 и сл. 33Д

- ☐ Практиката е дала отговор на въпроса за съотношението между договора за влог по чл. 250 и сл. 33Д и договора за влог в публичен склад по чл. 573 и сл. ТЗ и по-конкретно **може ли договор за влог в публичен склад по ТЗ, по отношение на който не са изпълнени специалните изисквания, да се счита за договор за влог по 33Д** /р. № 102-2009-II ТО на ВКС и р. № 1001-2003-IV ГО, определение № 206 от 24.03.2011 г. по т.д. № 641/2010 г. на ВКС/
- Приема се, **не е възможно** договор за влог в публичен склад по ТЗ, по отношение на който не са били изпълнени специалните законови изисквания, да се превърне в договор за обикновен влог по 33Д /който договор поначало е едностранен и безвъзмезден, но може да се сключи и като двустранен и възмезден/
- Специалната регламентация на влога на зърно в Закона за съхранение и търговия със зърно (ЗСТЗ-отм.2015г.) **изключва приложението на общите правила на 33Д** към това съглашение според посочената практика

❑ Поради недопускане на този вид конверсия

- ✓ Съществуването на правоотношение по договор за влог с предмет зърно, следва да бъде преценявано единствено с оглед изискванията на ЗСТЗ, респ. на Глава XXXIV на ТЗ, с оглед изричното препращане на чл. 15 ЗСТЗ, но не и с оглед общите гражданскоправни разпоредби на чл. 250 и сл. ЗЗД
- ✓ съглашението за съхранение на зърно в публичен склад представлява по своята същност договор за влог в публичен склад по чл. 573 ТЗ и като такъв трябва да отговаря на **специфичните изисквания за действителност**, предвидени в чл. 574 ТЗ - следва да бъде **сключено в писмена форма**, изрично да е налице **уговаряне на възнаграждение** за съхранение на зърното от влогоприемателя, както и **вписване на договора в складов регистър**
- ✓ В случай че между страните е било извършено предаване (получаване) на стоките (зърното) ще липсва договорно правоотношение между страните, респ. искове на договорно основание /напр. за реално изпълнение, обезщетение за вреди, неустойка и др./, ще са неоснователни, а страната, извършила предаването на стоките (зърното), ще може да търси връщане на даденото от насрещната страна на извъндоговорно основание. Не може по иск за реално изпълнение да се присъди дължимото във връзка с реституиране на престациите по нищожен договор **без да е бил предявен иск**

4.6. Конверсия на недействителен /нередовен/ запис на заповед в заем за потребление

- ❑ Един от класическите примери, даван преобладаващо в доктрината, за конверсия на недействителна сделка, но не е налице константна практика, допускаща “превръщането“
- ❑ **Записът на заповед не може кумулативно да изпълнява функцията на разписка за предаването на сумата и на менителничен ефект. Само в случай на нередовност на издадената ценна книга /по см. на чл. 536, ал. 1 вр. чл. 535 ТЗ/ би могло /но не задължително и във всички случаи/ да конвертира в разписка по чл. 77 ЗЗД**
- Съгласно т. 17 от ТР № 4/18.06.2014г. предмет на делото при предявен установителен иск по чл. 422, ал. 1 ГПК при издадена ЗНИ по чл. 417, т. 9 ГПК е **съществуване на вземането, основано на записа на заповед. При въведени от страните твърдения или възражения, основани на конкретно каузално правоотношение, по повод или във връзка с което е издаден записът на заповед, на изследване подлежи и каузалното правоотношение. В производството по установителния иск по чл. 422, ал. 1 ГПК, ищецът – кредитор доказва вземането си, основано на менителничния ефект – съществуването на редовен от външна страна запис на заповед, подлежащ на изпълнение. При въведени твърдения или възражения, основани на конкретно каузално правоотношение, по повод или във връзка с което е издаден записът на заповед, всяка от страните доказва фактите, на които са основани твърденията и възраженията и са обуславящи за претендираното, съответно отричаното право – за съществуването, респ. несъществуването на вземането по записа на заповед**

- ✓ Редовният от външна страна запис на заповед **не може да изпълни и ролята на разписка** по чл. 77, ал. 1 ЗЗД, удостоверяваща предаване на отразената в текста му парична сума, т.к. по дефиниция от чл. 535, т. 2 ТЗ той **материализира само безусловното обещание на издателя за плащане, не и негово удостоверително изявление, че е получил пари от поемателя /ремитента/**. Доказването на каузално правоотношение или на предаване на парични средства посредством записа на заповед е мислимо и възможно единствено в хипотезата, когато освен реквизитите по чл. 535 ТЗ, **менителничният ефект съдържа и други вписвания, отнасящи се до каузални правоотношения между издателя и поемателя и/или до извършена помежду им размяна на пари**. От гледна точка на формалната редовност на записа на заповед тези вписвания **следва да се считат за неписани**, но от процесуална гледна точка те могат да придадат на записа на заповед **значението на пряко писмено доказателство за паралелно каузално правоотношение между страните по абстрактната сделка**, от което зависи възникването и съществуването на менителнично вземане - Р.№ 88 от 27.05.2013 г. по т. д. № 374/2012 г., II ТО на ВКС

- ✓ Ищецът носи тежестта да установи само редовен от външна страна запис на заповед. Интерес, но не и задължение, от установяване на каузална причина за издаване записа на заповед, което ищецът би имал само с цел преодоляване защитата на ответника, в случай че същият би твърдял и доказвал различна от действителната каузална причина за издаване на менителничния ефект. **За посочването на кауза, но недоказването ѝ, ищецът не би могъл да се санкционира с отхвърляне на иска, основан на абстрактната правна сделка, независимо от защитата на ответника – Р.№ 248 от 23.01.2015 г. по т. д. № 3437/2013 г., I ТО на ВКС**
- ✓ При нередовен запис на заповед, **в който не е посочено основаниято и е поето безусловно обещание за плащане, установяването на тези обстоятелства следва да се осъществи с други доказателствени средства, извън представения документ, който няма характер на разписка по чл. 77, ал. 1 ЗЗД, като в случай че се твърди сумата по нередовния запис на заповед да е предадена (получена) по договор за заем, то на доказване ще подлежат както основаниято, така и факта на предаване на парите /последното представляващо елемент от ФС на реалния договор за заем/ – Р. № 78 от 17.07.2009 г. по т.д. № 29/2009 г., I ТО на ВКС**

- ✓ Разписката като частен свидетелстващ документ **не е равносилна** на договор за заем, но тя **доказва сключването му**, тъй като **удостоверява получаването на заетата сума и признанието на поетото задължение да бъде върната** в определен срок от длъжника /Р. № 1023 от 05.11.2008 г. по гр. д. № 39/2008 г., III ГО на ВКС, Р. № 1 от 04.02.2022 г. по гр. д. № 1688/2021 г., IV ГО на ВКС/.
- ✓ Недействителен запис на заповед по чл.535, т.6, пр.1 ТЗ **може да конвертира** в договор за заем за потребление по чл. 240 и сл. ЗЗД, ако по делото **е безспорно между страните, че сумата е получена от заемателя със задължение за връщането ѝ** – Р. № 557 от 26.06.2007 г., ТК на ВКС.
- ✓ Нередовният запис на заповед **не може да се конвертира в разписка**, ако в записа не е посочено, че **паричната сума е предадена на издателя и че последният е поел задължение да я върне** /т.к. ще е налице невъзможност от документа да се изведе основанието на съществуващите облигационни отношения между страните/, а ще бъде **налице единствено поето от издателя безусловно задължение за плащане** – Р. № 21 от 15.03.2012 г. по т. д. № 1144/2010 г., I ТО

❑ **Отправни точки за наличие на този вид конверсия**

- ✓ Да се съобрази какъв е **порокът, обусловил недействителност /нередовност/** на менителницата, както и **дали е налице признание от издателя** на “записа на заповед” /ответник по иск по чл. 240, ал.1 ЗЗД/, че **реално сумата му е предадена от ремитента** – Р. № 729/19.05.2003 г. по гр.д. № 1596/2002, V ГО, като се изследва в конкретния случай дали **ответникът по иска** е поел задължение да върне получената сума
- ✓ Фактът на получаване на сумата от издателя на „записа на заповед“ **не може да се предположи** и при направено възражение в тази насока от негова страна **обстоятелството ще подлежи на доказване от насрещната страна (ищеца)**, която твърди да му я е предала
- ✓ Поетото едностранно задължение от издателя на ценната книга за плащане на определена сума **не може да се презумира като дължимо по договор за заем**, а следва да **бъде несъмнено установено с допустимите от закона доказателствени средства**, за което върху ищеца (ремитента, заемотателя) ще лежи **onus probandi** – Р. № 37/25.06.1969 г. по гр.д. № 32/1969 г., ОСГК на ВС, Р.№ 52 от 22.05.2009 г. по т. д. № 695/2008 г., I ТО, Р. № 141 от 08.03.2010 г. по т.д. № 798/2008 г., II ТО, Р. № 187 от 30.07.2009 г. по гр. д. № 466/2008 г., IV ГО

- ✓ Не е налице този вид конверсия, респ. **ще липсва в конкретния случай заемно правоотношение между страните, ако по делото е налице единствено представен нередовен запис на заповед, съставляващ едностранно изявление на издателя, но не и изявление за получаване на парична сума, водещо до неоснователност на предявен иск по чл. 240, ал.1 ЗЗД от ремитента („заемодателя“).**
- ✓ Поради характера на /нередовния/ “записа на заповед” като частен документ, той следва да бъде **обсъден заедно и във връзка с останалите събрани допустими и относими доказателства, като се прецени има ли документът конкретно значение на разписка, съответно има ли значението на признание относно задължение по заемно правоотношение за връщане на парична сума, свидетелства ли за преддоговорни отношения в тази насока, или по друго конкретно правоотношение.**
- ✓ При недействителен запис на заповед не отпада значението на документа като частен свидетелстващ, или като съдържащ признание за дълг на своя издател, но е от значение и **какъв е порокът, довел до нищожност на менителницата**

Релевантна съдебна практика на ВКС относно конверсия при договор за прехвърляне на право на собственост върху реални части от терен (т.нар. „паркоместа“)

□ Решение № 222 от 30.03.2010 г. на ВКС по гр. д. № 4076/2008 г., IV г. о., опр. № 396 от 20.09.2011 г. на ВКС по ч. гр. д. № 375/2011 г., II г. о., Решение № 53 от 8.05.2009 г. на ВКС по гр. д. № 5871/2007 г., I г. о., РЕШЕНИЕ № 1104 ОТ 12.01.2009 Г. ПО ГР. Д. № 4858/2007 Г., Г. К., II Г. О., Решение № 171 от 8.08.2014 г. на ВКС по гр. д. № 4175/2013 г., IV г. о., Решение № 1159 от 30.12.2008 г. на ВКС по гр. д. № 3834/2007 г., III г. о., Решение №46/07.03.2018г. по гр.д.№2489/17г., IV г.о., Решение № 47/26.03.2021 г. по гр. д. № 2442/2020 г. на ВКС, I г.о., Опр. № 50034 от 25.01.2023 г. по гр. д. № 1825/2022 г., II г.о.

Относно “конверсията” на натуралната престация в паричен еквивалент при договора за прехвърляне на имот срещу задължение за гледане и издръжка

□ Р.№ 1169 ОТ 9.XII.1986 Г., II Г. О., ТР № 96 ОТ 28.06.1966 Г. ПО ГР. Д. № 65/1966 Г., ОСГК НА ВС, Р. № 82/05.04.2011 г. по гр.д.№ 1313/2009 г., IV г.о., Р. от 22.12.2011г., по гр. д. № 90/2010г., ВКС, III г. о., Р. № 239 от 03.07.2014 г. по гр. д. № 1019/2014 г., IV г.о., Р. № 178 от 20.06.2012 г. по гр. д. № 1542/2011 г., III г.о., Р. № 402 от 13.11.2013 г. по гр. д. № 5689/2013 г., IV г.о.

Нееквивалентност на престациите, водеща до нищожност на сделката поради противоречие с добрите нрави в практиката на ВКС

Решение № 452 от 25.06.2010 г. по гр.д. № 4277/2008 г., Г. К., I Г. О., Решение № 615 от 15.10.2010 г., постановено по гр. д. № 1208/2009 г., Г. К., III г. о., Р. № 1444/4.11.1999 г. на ВКС, по гр. д. № 753/99 г., V г. о.; Р. № 160/14.03.2006 г. на ВКС по гр. д. № 325/2004 г., II г. о.; Р. № 597/28.05.2008 г. на ВКС по гр. д. № 2365/2007 г., I г.о., Решение № 119 от 22.03.2011 г. по гр. д. № 485/2011 г., Г. К., I г. о., Решение № 277 от 26.01.2015 г., по гр.д. № 1962/2014 г., Г. К., III Г. О., Решение № 153 от 24.07.2015 г., по гр. д. № 3014/2014 г., Г. К., III Г. О., Решение № 24 от 9.02.2016 г., по гр д. № 2419/2015 г., Г. К., III Г. О.